

Katarzyna Stelmasiak

Sprawozdanie z VIII Wspólnej Konferencji Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Historii Medycyny

---

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 5, 459-463

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Stelmasiak

SPRAWOZDANIE Z VIII WSPÓLNEJ KONFERENCJI POLSKO-NIEMIECKIEGO TOWARZYSTWA HISTORII MEDYCYNY

W dniach 6-8 września 2001 roku w Lutherstadt Wittenberg odbyła się VIII Wspólna Konferencja Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Historii Medycyny nt. „Chory między samostanowieniem a paternalizmem”. Została ona zorganizowana przez Polsko-Niemieckie Towarzystwo Historii Medycyny przy współpracy z Uniwersytetem im. Marcina Lutra Halle – Wittenberg w Halle. Miejscem obrad była siedziba Fundacji Leucorea. Celem konferencji było usystematyzowanie i poszerzenie dotychczasowych obszarów badań oraz sformułowanie nowych postulatów badawczych. Uczestniczyli w niej historycy medycyny z polskich i niemieckich ośrodków akademickich. Obradom, podzielonym na kilka sesji, przewodniczyli m.in. Josef N. Neumann z Halle, Ute Caumanns z Dusseldorfu, Albrecht Scholz z Drezna, Michael Stolberg z Monachium, Edmund Waszyński z Wrocławia, Antoni Jonecko z Rzeszowa i Bożena Urbanek z Warszawy.

Wykład inauguracyjny pt. *Philipp Melanchthon (1497-1560) i medycyna akademicka w Wittenberdze* wygłosił dr med. Jurgen Helm z Halle. Postać Philippa Melanchthona i jego wkład do medycyny akademickiej jest przedmiotem licznych studiów medyczno-historycznych. J. Helm podsumował najistotniejsze wyniki tych badań i pokazał w jaki sposób program odnowy medycyny Ph. Melanchthona wywarł wpływ na zajęcia medyczne w Leucorea. Ponadto w oparciu o porównanie Uniwersytetu w Wittenberdze i katolickiego Uniwersytetu w Ingolstadt autor poddał analizie przypuszczenie wyrażone w nowszych pracach, iż w medycynie akademickiej 16-tego stulecia istniały (również pod wpływem Melanchthona) różnice uwarunkowane wyznaniem. Warto podkreślić, że wykład J. Helma stanowił część obchodów przypadającego na rok 2002 jubileuszu 500-lecia utworzenia Uniwersytetu w Wittenberdze.

W zasadniczej części konferencji wygłoszono 15 referatów. Ich problematyka dotyczyła dwóch głównych zagadnień: pacjent żyje ze swoją chorobą otoczony służbą medyczną oraz pozycja lekarza w hierarchii partnerstwa z pacjentem. W sprawozdaniu zwrócę jedynie uwagę na cechy charakterystyczne wystąpień, omawiając je skrótowo. Pełne teksty, opatrzone bogatym aparatem dokumentacyjnym ukaza się w języku polskim i niemieckim w specjalnie przygotowanym zeszycie naukowym.

W części obrad poświęconej choremu i służbom medycznym zaprezentowano 10 referatów. Ich zakres chronologiczny był niezwykle szeroki i obejmował czasy od średniowiecza po lata 30-te XX wieku. Jako pierwszy wystąpił Kay Peter Jankrift ze

Sztuttgartu z referatem pt. *Trędowaci w świetle późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych dokumentów i w świadectwach własnych*. Zdaniem autora żadna inna choroba nie poddawała ludzi z epoki późnego średniowiecza i wczesnych czasów nowożytnych takiemu zakresowi decydowania o ich losie jak trąd. Do okresu późnego średniowiecza na terenie Rzeszy niemieckiej wytworzyły się różne centra badań nad trądem, których pozytywne orzeczenie powodowało radykalne konsekwencje dla dalszego losu osoby podejrzanej o trąd: utratę dotychczasowego otoczenia i przystąpienie do wspólnoty „żyjących” zmarłych w jakimś leprozorium. K.P. Jankrift przedstawił wiele ciekawych informacji o traktowaniu osób podejrzanych o trąd i chorych na trąd na podstawie dokumentów i raportów wizytacyjnych poszczególnych zakładów dla trędowatych.

Choroby zakaźne były także tematem wystąpienia Katarzyny Stelmasiak z Piotrkowa Trybunalskiego. W referacie pt. *Zapobieganie chorobom zakaźnym w XVIII wieku na przykładzie doświadczeń ze szczepieniami przeciwko ospie rodziny Adamsów z Massachusetts* autorka przedstawiła szczepienia przeciwko ospie praktykowane w Nowej Anglii od lat 20-tych XVIII wieku. Idea tych zabiegów bardzo powoli zyskiwała zwolenników wśród mieszkańców kolonii. Jednym z ciekawszych opisów doświadczeń ze szczepieniami przeciwko ospie są relacje członków rodziny Adamsów z Massachusetts, którzy poddali się tym zabiegom w okresie Rewolucji amerykańskiej. K. Stelmasiak zwróciła uwagę na informacje o szczepieniu i przebiegu choroby oraz na opisy emocji, nastrojów i towarzyszącego pacjentom niepokoju.

O subiektywnych doświadczeniach chorobowych w XVIII wieku mówił Michael Stolberg z Monachium. W referacie pt. *Terapeutyczna efektywność a subiektywne doświadczenie chorobowe w XVIII wieku* autor pominął kwestie „rzeczywistej” skuteczności środków i metod stosowanych w medycynie minionych epok, a skoncentrował się na ocenie i społecznym odbiorze skuteczności leczenia. Chorzy, członkowie ich rodzin oraz znajomi obszernie informowali w listach o sukcesach przepisów lekarskich. Liczni pacjenci prezentowali bardzo konkretną poprawę ich stanu fizycznego po zastosowaniu upustu krwi, środków przeczyszczających lub tylko kąpieli. Ze swej strony domagali się zastosowania odpowiedniego leczenia lub oświadczyli o rezygnacji z niego z uwagi na jego zły przebieg.

Lekarze i rodzina Mozartów byli tematem wystąpienia Joanny Niezbanowskiej ze Szczecina. Źródła historyczne, a zwłaszcza listy pozostawione przez Wolfganga Amadeusza Mozarta i jego ojca, zawierają sporo informacji o lekarzach, którzy dbali o zdrowie Mozartów. Kilku z nich zajmowało się Mozartami niejako przez przypadek, inni byli oddanymi i wypróbowanymi przyjaciółmi rodziny. Autorka przedstawiła tych medyków, ich związki z rodziną Mozartów oraz wpływ na niektórych jej członków.

Volker Hess i Ulrike Thomas z Berlina w referacie pt. *Dobór i rekrutacja. Pacjenci w eksperymentach klinicznych w początkach XIX wieku* zajęli się kwestią dobrowolności i uzyskania przyzwolenia chorego na udział w eksperymentach klinicznych w początkach XIX stulecia. W źródłach archiwalnych z Charite w Berlinie z okresu 1800-1850 znajdują się petycje osób proszących pilnie o dopuszczenie do eksperymentów klinicz-

nych. Autorzy zbadali kryteria medyczne wyboru pacjentów i powody, dla których ludzie wręcz błagali o przyjęcie do szeregu uczestników eksperymentu.

O leczeniu stomatologicznym i lekarzach stomatologach mówiły Caris-Petra Heidel i Sylvia Peikert z Drezna. W referacie pt. *Literatura XIX stulecia i jej spojrzenie na leczenie stomatologiczne i lekarzy stomatologów* autorki zajęły się analizą dzienników, notatek o charakterze osobistym, listów i wspomnień literatów 19-tego i 20-tego stulecia takich jak: Heinrich Heine, Friedrich Hebbel i Thomas Mann. Na tej podstawie wyciągnęły dość jednoznaczne wnioski, że przeżyte w bardzo różnych uwarunkowaniach i okolicznościach spotkania ww. literatów z lekarzami stomatologami oraz częściowo długotrwałe i bolesne doświadczenia ze schorzeniami zębów i leczeniem stomatologicznym znalazły w końcu także swój wyraz w ich dziełach literackich. Dowodem tego są zarówno stosunkowo dokładne opisy praktyk stomatologicznych jak i prezentacje osoby i roli lekarza stomatologa w różnym czasie przez jednego i tego samego autora.

Starsi pacjenci hospitalizowani w Klinice Medycznej Uniwersytetu w Tybindze w latach 1880-1914 byli tematem wystąpienia Simone Moses ze Stuttgartu. Zdaniem autorki istotnym czynnikiem zwiększenia liczby starszych pacjentów w szpitalach było wprowadzenie w latach 1880-1890 ustawowego ubezpieczenia zdrowotnego, wypadkowego i na wypadek inwalidztwa. W badanym okresie udział bezpłatnie przyjmowanych do szpitala biednych chorych malał na korzyść pacjentów dysponujących ubezpieczeniem społecznym. Jednocześnie klinika uniwersytecka cieszyła się dobrą opinią wśród zamożnych pacjentów. Spadające wskaźniki umieralności wskazują na coraz lepsze możliwości leczenia na przełomie XIX i XX wieku.

Jaromir Jeszke z Poznania przedstawił referat pt. *Lecznictwo naturalne na pograniczu polskiej i niemieckiej kultury medycznej w XIX i XX wieku*. Autor zajął się teoretycznymi aspektami studiów nad lecnictwem naturalnym na obszarach, gdzie w XIX i XX wieku krzyżowały się wpływy polskiej i niemieckiej kultury medycznej. Istotnym elementem studiów było ukazanie odmienności i zbieżności cech lecnictwa naturalnego obu obszarów etnicznych. Zdaniem J. Jeszke różnorodność pochodzenia i poziomu teoretycznego wielu nurtów lecnictwa naturalnego czyni ich analizę niesłychanie interesującą.

O lekarzach i personelu medycznym Legionów Polskich mówił Marek Dutkiewicz z Piotrkowa Trybunalskiego. W referacie pt. *Lekarze i personel medyczny Legionów Polskich – postawy, stosunek do służby wojskowej i pacjentów* autor przedstawił i scharakteryzował grupy lekarzy oraz niższy personel medyczny. Ludzie ci nie mieli żadnego doświadczenia wojennego, natomiast warunki wojenne postawiły przed nimi nowe i dotychczas im nieznanne zadania. Musieli stać się oficerami i jednocześnie lekarzami wojskowymi. Wiązało się to czasami z dramatycznymi decyzjami i rozterkami etycznymi. Służba w Legionach stawiała również przed nimi trudne wybory natury politycznej i ideologicznej.

Wystąpienie Heinza Goerke z Monachium pt. *Alfred Grotjahn (1869-1931) o lekarzach jako pacjentach* łączyło w sobie dwie główne tendencje tematyczne konferencji: chory otoczony służbą medyczną i relacje lekarz-pacjent. Alfred Grotjahn –

twórca higieny społecznej jako dyscypliny akademickiej w Niemczech, uważał za celowe uzyskanie wiedzy na temat odczuć i obserwacji samych lekarzy jako chorych. Jego studia nad lekarzami jako pacjentami przyczyniły się do lepszego poznania związków psychicznych zachodzących między chorymi, chorobą i lekarzem.

Pozycja lekarza w hierarchii partnerstwa z pacjentem to drugi nurt tematyczny konferencji. Reprezentowała go m.in. Bożena Płonka-Syroka z Wrocławia. W referacie pt. *Wpływ zmian koncepcji podmiotowości człowieka na kształtowanie się relacji lekarz – pacjent* autorka ukazała główne kierunki kształtowania się relacji lekarz – pacjent oraz przedstawiła zmieniające się uzasadnienia dominacji osoby leczącej, pozostającej w relacji terapeutycznej z pacjentem.

Z kolei Zofia Podgórska-Klawe z Warszawy zajęła się relacjami między lekarzem a chorym na przełomie XVIII i XIX wieku. Zdaniem autorki był to czas kształtowania się wielu zagadnień nowoczesnej medycyny. Dotyczyło to m.in. sfery świadomości, w tym świadomości pacjenta. Chory pochodzący z wykształconej warstwy społeczeństwa stawał się często, jak w żadnym innym okresie historycznym, współautorem toku rozumowania i postępowania lekarskiego w swojej chorobie. Krańcowo inna sytuacja miała miejsce w przypadku pacjenta ubogiego. Tam lekarz był absolutnym decydem i dysponentem.

Antoni Jonecko z Rzeszowa w referacie pt. *Lekarz a pacjent w świetle pruskich edyktów medycznych dla Śląska* podkreślił, że problemy medyczne Śląska po zajęciu tej prowincji przez Prusy w XVIII wieku rozpatrywano przede wszystkim pod kątem użycia militarnej. Pacjent istniał tam tylko jako obiekt państwowy w rękach lekarza urzędowego.

Stan opieki szpitalnej w relacji chory – pielęgniarka na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim w połowie XIX wieku był tematem wystąpienia Bożeny Urbanek z Warszawy. Autorka podkreśliła, że dokonywanie porównań zaleceń, przepisów, regulaminów, instrukcji i zarządzeń z rzeczywistymi odczuciami a zarazem potrzebami jej odbiorców jest dość utrudnione. Niemniej jednak akta normatywne kreślą pewien obraz stanu ówczesnej opieki. Ukazują pozycję chorego w lecznictwie i jego potrzeby, oraz sposoby ich zaspakajania. Przedstawiają zmieniającą się podmiotowość chorego, którą determinuje kreowany profil ówczesnego lecznictwa.

Ostatnim referatem drugiego nurtu konferencji było wystąpienie Sylvelyn Hahner-Rombach ze Sztutgartu pt. *Konflikty pomiędzy pacjentami a lekarzami w wirtemburskich zakładach leczenia chorób płuc na początku XX wieku*. Zdaniem autorki pod koniec 19-tego i na początku 20-tego stulecia punktem spornym między pacjentami zakładów leczniczych a lekarzami było w kwestiach terapeutycznych i diagnostycznych stosowanie tuberkuliny. Zaledwie kilka lat po tzw. „euforii tuberkulinowej” pacjenci odmawiali jej przyjmowania lub mieli do niej nieufny stosunek. Chorzy wywodzący się w komplecie z warstwy robotniczej okazali się być w sytuacjach konfliktowych z lekarzami jednostkami świadomymi i wiedzącymi dokładnie czego chcą.

Podczas konferencji zorganizowano także sesję plakatową. Do konkursu zgłoszono 8 projektów. Jury wyróżniło trzy prace: Kristin Ronck z Berlina – *Zdrowie i choroba w roku 1700 na podstawie listów Lieselty von der Pfalz*, Zdzisława Je-

zierskiego, Czesława Jeśmanan i Mirosława Wanago z Łodzi – *Stosunki lekarz pacjent w polskich konspiracyjnych formacjach zbrojnych podczas II wojny światowej* oraz Walentyny Korpolskiej z Bydgoszczy – *Chorzy wobec choroby, terapii i personelu medycznego w czasach renesansu i baroku na przykładzie Bydgoszczy*.

Warto podkreślić, że omawiana konferencja była już VIII Wspólnym Zjazdem Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Historii Medycyny, które zainauguowało swoją działalność w 1989 roku. Podczas konferencji wybrano nowy Zarząd Towarzystwa. Prezesem został prof. dr hab. Antoni Jonecko z Rzeszowa, wiceprezesem prof. dr Heinz-Peter Schmiedebach z Greifswaldu, sekretarzem generalnym dr hab. Bożena Płonka-Syroka z Wrocławia, a w skład komisji rewizyjnej weszły dr Walentyna Korpolska z Bydgoszczy i dr Ute Caumanns z Dusseldorfu.

Konferencja w Lutherstadt Wittenberg była niezwykle owocna. Jej obrady przyczyniły się do wymiany poglądów, informacji i doświadczeń historyków medycyny z Polski i Niemiec. Sformułowano nowe postulaty badawcze i wskazano kierunki dalszych badań. Według zgodnych ocen uczestników spotkania, referaty i dyskusja wniosły wiele cennego materiału do wiedzy o historii medycyny.